

Cornel., singulis annis unam vaccam esse immolatam (1).

Quæres 7° quid significabant tot ac tam diversæ purificationes Judæorum? — Resp.: Erant figuræ sacramenti Penitentis, et significabant quàm seria futura esset contritio, confessio, purificatio et munditia Christianorum; quàm accuratam examen conscientie; quàm diligens sollicitudo ad eluendam vel minimam labelem animæ.

CAPUT XVI.

DE OBSERVANTIS LEGALIBUS.

Observantia legales quibus Judæi discernebantur à gentilibus, erant varis. 1° Discretio ciborum mundorum ab immundis. 2° Abstinentia à sanguine et adipe. 3° Jējania. 4° Vota. 5° Juramenta. 6° Solemnitates festorum. 7° Annus remissionis. 8° Jubilæum. 9° Rasio, vel tonsio capitis ac barbæ. 10° Certus usus vestium. (Vide D. Thom. in 1, 2, q. 102, a. 6.) Dicam aliquid de singulis.

De discretione ciborum mundorum ab immundis. — De hæc discretio potissimum agitur Lev. 11, et Deut. 14. Ex quibus locis colligi possent aliquot regulæ, de pecoribus, de piscibus, de avibus, de aliis. Et quidem de pecoribus est hæc regula generalis: *Omne animal, quod in duas partes dividit ungulam, et ruminat, comeditis, ut bovem, ovem, capram, cervum et capream, bubulum, tragelaphum, pygargium, orygem, camelopardalum.* (Lev. 11, v. 3; Deut. 14, v. 4.) Ex quo deducuntur aliæ tres. Prima, quod nec ruminat, nec ungulam dividit, immundum est. (Lev. 11, v. 26.) Secunda, quidquid autem ruminat quidem, sed ungulam non dividit, etiam immundum est, ut camelus, lepus, chærogryllus. (Lev. 11, v. 4, et Deut. 14, v. 7.) Tertia, quidquid non ruminat, etiam ungulam dividit, immundum est, ut sus. (Lev. 11, v. 7, et Deut. 14, v. 8.) De piscibus sunt duæ regulæ. Prior: *Omne quod habet pinnulas et squamas, tam in mari quàm in fluminibus et stagnis, comeditis.* Posterior: *Quidquid non habet pinnulas et squamas, immundum est abominabile est.* (Lev. 11, v. 9-10.) De avibus immundis, quibus non licebat vesci, erant hæc: Aquila, gryps, halicætos, ixion, mitrus, vultur, corvus, struthio, noctua, larus, accipiter, bubo, mergulus, ibis, cygnus, onocrotalus, porphyrio, herodius, charadriion, upupa, versperilio. (Lev. 11, v. 15, et Deut. 14, v. 12.) De aliis erant hæc regulæ. Prima, omne de volucribus, quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. (Lev. 11, v. 20.) Secunda, quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retrò crura, per quæ salit super terram, comedere debetis, ut est

(1) Vacca rufa figura erat Salvatoris nostri, quæ summam in eo consistit, quod pontifex unâ cum vaccâ ruffa peccata populi symbolicè portante; extrâ castra, seu portam civitatis dimitteretur, in Christum tunc sanguine vestibus, et peccatis lotus mundi onustum, sacerdotem simul et hostiam, extrâ portam passurum presignare (Hebr. c. 13).

bruchus, attackus, ophiomachus, locusta. (Lev. 11, v. 21.) Tertia, immunda seu polluta sunt, mustela, mus, crocodilus, nygale, chamæleon, stellio, laeerta, talpa. (Lev. 11, v. 29.) Quarta, omne quod reptat super terram, abominabile erit. (Lev. 11, v. 41.) Quinta, quidquid super pectus quadrupes graditur, et multos habet pedes, sive per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est. (Lev. 11, v. 42.)

Nota 4°: Immundum dupliciter sumitur in Scripturâ. Primò pro polluto, abominabili, execrando, quod non liceat comedere. Sic sumitur locis jam citatis. 2° Pro debili vel maculoso, quod liceat quidem comedere, sed non offerre in sacrificium. Sic sumitur Deut. 12, v. 15-16: *Sin autem comedere volueris, et te esus carniū delectaverit, occide et comede juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis; sive immundum fuerit, hoc est, maculatum et debile; sive mundum, hoc est integrum et sine macula, quod offerri liceat, sicut capream et cervum, comedes obsequio est dantur sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes.*

Nota 5°: Præter immunda animalia, de quibus jam dictum est, erant etiam aliæ quæ tametsi ex suo genere munda essent, tamen censebantur immunda propter aliquam circumstantiam. De quibus intelligi debent hæc Scripturæ testimonia, Exodi 21, v. 28: *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur; et non comedatur carnes ejus.* Et Exodi. 22, v. 31: *Carnem, quæ a bestia fuerit prostrata, non comedetis, sed proficietis canibus.* Et Lev. 7, v. 19: *Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedatur, sed comburetur igni.* Et Lev. 11, v. 34: *Omnis cibus, quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit.* Et Deut. 14, v. 21: *Quidquid autem mortuum est, non vescamini eo.*

Quæres 4°: Quid significabat illa discretio ciborum mundorum ab immundis in veteri Testamento? Resp.: Significabat discretionem Judæorum et gentilium. Nam Judæi in veteri Testamento censebantur mundi, sancti, impolluti; Gentiles verò immundi, et polluti. De Judæis dictum est Deut. 14, v. 2: *Populus sanctus es Domino Deo tuo.* De gentilibus verò, Matth. 7, v. 6: *Nolite dare sanctum canibus; neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Et Matth. 13, v. 26: *Non est hominum numerus panem filiorum, et mittere canibus.*

Quæres 5°: Quis sustulit hæc discretionem inter Judæos et Gentiles? Resp.: Christus, qui ex Judæis et Gentilibus fecit unam Ecclesiam, et abstulit medium partem, quo à se mutuo dividebantur. Ephes. 2, v. 14: *Hæc etiam spectat illud, Rom. 5, v. 29: An Judæorum Deus tantum? Nonne et Gentilium?* Et Rom. 10, v. 12: *Non enim est distinctio Judæi, et Græci.* Et Galat. 3, v. 28: *Non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu.*

Quæres 6°: Quis primo cognovit hoc mysterium? Respondeo: In veteri Testamento fuit incognitum. Ephes. 3, v. 5. In novo, primo omnium revelatum est Petro, quando vidit cœlum apertum, et descendens

vas quoddam, velut linteam magnum, in quo erant simul animalia munda et immunda, quod significabatur in Ecclesiâ simul fore Judæos et Gentiles. Act. 10, v. 41 et seq. Hoc intellige eo sensu quo explicatum est cap. 2, q. 9.

Quæres 4°: An etiam in novo Testamento sit discretio ciborum mundorum ab immundis? Resp.: Non est. Nam, ut ait Apostolus ad Titum 1, v. 15: *Omnia creatura Dei bona est, nihil rejicitur, dum quod cum gratiarum actione percipitur.* Ubi nota discrimen inter Judæos, christianos et hereticos. Judæi abstinebant à quibusdam cibis, ex præcepto Dei, propter immunditiam legalem. Christiani abstinent in Quadragesimâ à carnibus ex præcepto Ecclesiæ, non propter immunditiam, sed propter devotionem. Heretici abstinent à quibusdam cibis ex errore, propter falsam persuasionem. (1 Timoth. 4, v. 2.)

De abstinentiâ à sanguine et adipe. — De hæc abstinentiâ exstat præceptum, Lev. 3, v. 16-17: *Omnis adeps, Domini erit jure perpetuo in generationibus et cunctis habitaculis vestris; nec sanguinem, nec adipem omnino comedetis.* Ubi aliqua notanda sunt. Primò, quod Judæis in lege Mosaicâ non tantum prohibitus fuerit sanguis immolatus, id est, sanguis victimarum, sed etiam sanguis quorumcumque animalium, quæ domi ad eum macerabantur, ut patet Levit. 17, v. 10-11: *Nono quilibet de domo Israel, et de adventu qui peregrinatur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, et disperdam eam de populo suo, quia anima carnis in sanguine est.* Et infra, v. 14: *Sanguinem universæ carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est.* Secundò, quod hoc præceptum non tantum Judæis fuerit datum in lege Mosaicâ, ut jam ostendi: sed etiam Noe et posteris ejus in lege naturæ, Gen. 9, v. 5 et seq.: *Omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum; quasi olera viventia tradidi vobis omnia; excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Sanguinem enim animalium vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum.* Et postea novis christianis in lege Evangelicâ, Act. 15, v. 29: *Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato.* Itaque tribus vicibus prohibitus est usus sanguinis. 1° In lege naturæ, antequàm introducta esset discretio ciborum mundorum ab immundis. 2° In lege Mosaicâ, quando vigeat illa discretio. 3° In lege Evangelicâ, quando eadem discretio fuit abrogata. Hæc triplex prohibitio facta est ob triplicem causam. Prima causa est, ut homines abstinerent ab effusione sanguinis humani. (Gen. 9, v. 5.) Altera est, quia sanguis est vehiculum nutrimentum, et tutela vite ac spirituum vitalium. Vita autem solius Dei est; ergo et sanguis soli Deo offerri debet. Que causa adducitur in secundâ prohibitione, Levit. 17, v. 11: *Quia anima carnis in sanguine est.* Tertia, ut Judæi et Gentiles facilius possent uniri sen coalescere in unam Ecclesiam. Que causa fuit, cur Apostoli interdicerent esum sanguinis. Nam Gentiles comedebant sanguinem: Judæi non item. No ergo fieret inter illos

dissensio, utriusque jussi sunt abstinere à sanguine (saltem ad initium nascentis Ecclesiæ) ut esset firmior illorum concordia et unitas. Hæc abstinentia à sanguine multum differet ab abstinentiâ ab adipe.

1° Quia abstinentia à sanguine præcepta fuit in lege naturæ, in lege Mosaicâ, et in lege Evangelicâ; ut dixi. Abstinentia verò ab adipe, solum in lege Mosaicâ. 2° Judæi debebant abstinere ab omni sanguine, non tamen ab omni adipe. Debebant quidem abstinere ab adipe, qui seorsim in intestinis continetur; non tamen ab eo qui carni adhaeret et illi quodammodo immixtus est. Rursùm, debebant abstinere ab adipe illorum animalium, quæ erant munda ad sacrificium; ut ab adipe ovis, capræ, bovis; non tamen ab adipe aliorum, quæ tantum erant munda ad comedendum; ut ab adipe cervi, bubuli, et similibus, de quibus supra. (Vide Cornel. in cap. 3 Lev., v. 17.)

De jejuniis. — Duplicia erant Judæorum jejunia, alia communia seu publica, alia privata. Communia rursùm duplicia; alia stata et ordinaria, quæ singulis annis repetebantur; alia extraordinaria, quæ indiciebantur ob aliquam presentem, vel ingruentem calamitatem, et non repetebantur singulis annis. De prioribus intelligitur illud Zach. 8, v. 19: *Jejunium quartum, et jejunium quintum, et jejunium sextum, et jejunium decimum erit domui Juda in gaudium, et lætitiarum, et in sollemnitates præclaras.* Ubi insinuantur quatuor jejunia, quæ ordinariè à Judæis servabantur, ut notant S. Hieronymus, Rupertus et Ribera in locum citatum; Torriell. in Annal. anno mundi 2545, n. 42; Cornel. in cap. 32 Exodi, v. 19 et alii. Primum erat jejunium quartum mensis, quod Judæis indictum fuit ob tabulas legis confractas. Cùm enim Moyses descendens de monte Sinai, deferret tabulas legis ad castra, et videret populum choros ducere, et vitulum aureum adorare, iratus est, et ex pio zelo projecit tabulas ad radices montis, et confrigit. (Exodi 32, v. 19.) Putabat enim indignum esse, si tabulas legis, quas jejuniu quadragesimæ dierum obtinuerat, offerret populo, qui per ebrietatem, et idololatricam factus erat transgressor legis. Hæc sensu Ambr. lib. de Heliâ et jejuniis, cap. 6, ait: *Tabulas legis, quas accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas.* Et quia hæc confractio tabularum facta est die 17 quartæ mensis, idè indictum fuit jejunium eodem die, ut patet ex kalend. Hebræorum apud Genebrardum in Comment. super Psalmos. Secundum erat jejunium quinti mensis, quod idè fuit indictum, quia Hebræi quinto mense prohibiti sunt ex Cadesbarne, ascendere montem Idumææ, et sic brevi compendio recta transire in proximam terram promissionis; sed jussu redire in solitudinem per viam maris Rubri, et quadragesimæ annis errare in solitudine, in penam murmurationis contra Deum. Et quia non obtinuerant Deo, sed in montem Idumææ ascenderunt, perique occisi sunt ab Amorrhæis qui in illo monte habitabant. Num. cap. 14, v. 53, 41 et seq.; et Deut. 1, v. 40 et seq. Tertium erat jejunium septimi mensis, quod indictum fuit ob eadem Godole, quæ fuit Hebræis debet perniciosa. (4 Reg. 25, v. 25.)

Quartum erat jejunium decimi mensis quod iude indictum fuit, qui illo mense Ezechiel et ceteri qui erant cum illo in captivitate Babylonica, audierunt Jerusalem esse captam, et templum incensum. Vide auctores supra citatos, qui hoc ferè modo explicant hæc quatuor jejunia.

Præter hæc ordinaria jejunia, erant alia extraordinaria, quæ indicabantur ob aliquam presentem vel imminuentem calamitatem. Sic Josaphat, rex Juda, indixit jejunium universo populo, quando Moabite, et Ammonite veniebant contra illum ad bellum. (2 Paralip. 20, v. 5.) Sic Esdras indixit jejunium pro felicitate suæ, ex consensu regis Artaxerxis, è captivitate Babylonica profectus est in Jerusalem ad domum Domini instaurandam. (1 Esdræ 8, v. 21.) Sic filii Israel jejunarent totâ die, quando à Benjaminitis cæsi et fugati sunt. (Judic. 20, v. 26.) Similiter, quando à Philistinis propter sua peccata affligebantur. (1 Reg. 7, v. 6.) Item, quando Holofernes venit contra illos cum ingenti exercitu. (Judith 4, v. 8.) Itemque quando crudeli edicto regis Assueri contra ipsos promulgatum est. (Esther 4, v. 5.) Ac denique quando volebant avertere iram Dei, tempore Joachim, filii Josia, regis Juda. (Jerem. 36, v. 9.) Hæc de publicis seu communibus jejniis. Privata erant, quæ quisque sibi, vel ex propriâ devotione, vel ex Dei instinctu assumebat. Sic Moyses accepturus à Deo legem Decalogi jejunavit quadraginta diebus. (Exodi 54, v. 28.) Sic Helias, fugiens persecutionem Jezabelis, et tendens in montem Dei Horeb, jejunavit totidem diebus. (5 Reg. 19, v. 8.) Sic David auditiæ morte Abner, jejunavit usque ad occasum solis. (2 Reg. 5, v. 53.) Sic idem David, agrotante filio, deprecatus est pro eo Dominum, et jejunavit. (2 Reg. 12, v. 16.) Sic Sara, filia Raguelis, cum objiceret ipsi, quod septemviro occidisset, jejunavit tribus diebus et tribus noctibus. (Tob. 5, v. 10.) Sic Daniel orando et jejunando obtinuit à Deo, ut abbreviarentur anni desolationis Jerusalem. (Dan. 9, v. 3, et seq.)

Christus in novo Testamento tribus potissimum modis commendavit nobis jejunium. 1° Suo exemplo, quia jejunavit 40 diebus et 40 noctibus in deserto. (Math. 4, v. 2.) 2° Ostendendo quanta sit vis et efficacia jejunii Math. 17, v. 20: *Hoc autem genus (dæmoniorum) non eicitur nisi per orationem et jejunium.* Tertio, prædicando fore ut ipsius discipuli, id est, veri christiani, post ipsius mortem essent jejunaturi, Matth. 9, v. 13: *Veniunt autem dies cum auferatur ab eis sponsum; et tunc jejunabunt.* Et hoc factum est tempore Apostolorum. Act. 15, v. 2: *Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit illis Spiritus sanctus.* Ecco Spiritus sanctus loquitur jejunantibus. Idem post tempora Apostolorum observatum est, ab omnibus veris christianis, usque ad hæc nostra tempora, ut patet partim ex Historicis ecclesiasticis, partim ex praxi et antiquâ consuetudine, quam à majoribus nostris accepimus. Videant nunc, an sint veri christiani, qui nunquam jejunant? An de illis Chri-

stus loentis sit cum dixit: *Veniunt autem dies, cum auferatur ab eis sponsum; et tunc jejunabunt?*

De votis. — Vovere nihil aliud est, quam Deo aliquid promittere. Porrò in lege Mosaicâ, de quâ nunc potissimum agimus, erant varis leges circa votum. Una generalis, alie speciales. Generalis erit hæc. Deut. 25, v. 21 et seq.: *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requirit illud Dominus Deus tuus; et si moratus fueris, reputabit tibi in peccatum. Si volueris polliceri, absque peccato eris. Quod autem semel egressum est de labiis tuis, observabis, et facies sicut promissisti Domino Deo tuo.* Speciales erant triplices: alie de valore et irratione voti; alie de redemptione; alie de materia. Leges primi generis, de valore et irratione voti, erant hæc: Prima, de voto Nazaræorum, Num. 6, v. 2-5: *Vir, sine muliere, cum fecerint votum ut sanctificentur, et se voluerint Domino consecrare, à vino, et omni quod inebriare potest, abstinere.* Hoc votum erat ratum. Poterat tamen irritari, quoad mulieres, ut patebit ex sequentibus. Secunda, de voto filie, quæ erat sub potestate patris. Nam si aliquid vovisset, et pater, re cognita, eodem die non contradixisset, votum erat ratum, et servandum; si contradixisset, votum irritum. (Num. 50, v. 4.) Quod dicitur de filiâ, debet etiam intelligi de filio, sub potestate patris existente. Et quod de patre, debet etiam intelligi de tutore, qui, mortuo patre, succedit in jus et regimen paternum. Nota, si pater semel absolute consensisset in votum filie, non poterat illud postea irritare. Tertia, de voto uxoris, quæ similiter, si aliquid vovisset, et vir ejus, re intellectâ, non statim eodem die contradixisset, ratum erat votum; irritum, si secus. (Ibid., v. 7.) Nota, si sponsa antequam nuberet, fecisset votum, patre consentiente, juxta secundam legem; et postea nupsisset, poterat sponsum statim post contractum matrimonium votum ejus irritare; non minus quam si votum fecisset in matrimonio. Ita Abuleus. in cap. 50 Num., quest. 55. Quod intellige, si sponsus ante initum matrimonium nihil sciebat de hujusmodi voto. Ratio est, quia aliquo potest fieri, ut ipsi sponso, etiam invito et ignoranti, pro hujusmodi votum precedens, inficeretur aliquid onus, quod ipse nec voluisset, nec tenebatur acceptare. Quarta, de voto viduæ et repudiatæ, quæ si aliquid vovisset, votum erat ratum, et tenebatur servare, ibid., v. 10. Non enim subjuncte erant vel patri vel marito, à quo votum ipsarum irritari posset.

Leges secundi generis, de redemptione voti erant hæc: Prima, homo qui seipsum Deo obtulerat per votum, ut serviret in tabernaculo, redimebat se pretio à lege taxato. (Lev. 27, v. 2.) Hoc intellige de laicis, non autem de Levitis et sacerdotibus. Erant enim duplicia munia in tabernaculo. Alia propria sacerdotum aut Levitarum; alia quæ poterant prestarti à laicis, ut portare aquam, et ligna pro sacrificiis; verrere atrium; sarta tecta templi curare. Ad priora, soli sacerdotes et Levite poterant se offerre per votum. Ad posteriora, laici. Si ergo sacerdotes et Levite vovissent, se semper in suis officiis ministraturos Domino, teneban-

tur id facere. Sic fecit Samuel levita, quem mater Deo devoverat. (1 Reg. 1, v. 11.) Si autem laici vovissent, se reliqua munia obturos, id est, portaturos aquam et ligna in usum tabernaculi, debebant votum suum pretio redimere. Idque duplici de causâ. 1° Ut illud pretium daretur levitis et sacerdotibus pro sustentatione. 2° Quia non necesse erat Hebræos portare aquam et ligna, cum Gabaonite in posnam fraudis, quæ deceperat Hebræos, ad id essent destinati. Josue 9, v. 25. Secunda lex; si quis vovisset Deo animal, quod immolari non poterat, debebat vendi pretio à sacerdote taxando. Quod pretium si ipse vovens dare voluisset, debebat insuper addere quintam pretii partem. Lev. cap. 27, v. 11 et seq. Nota: omnia animalia, quæ Deo vovebantur, poterant redimi à vovente, exceptis animalibus mundis ad sacrificium. Quando autem redimebantur à vovente, tunc ultra pretium à sacerdote taxatum, debebat addi quinta pars pretii pro ipso sacerdote, ut patebit onus taxandi et revendendi. Quod si vovens noluisse redimere animal, quod Deo voverat, poterat sacerdos illud retinere, vel alteri vendere aut donare, ut colligitur ex illo Num. 18, v. 14: *Omne quod ex voto reddiderit filii Israel, tuum erit.* Tertia lex: Si quis vovisset Deo domum suam, debebat vendi pretio à sacerdote taxando. Quod si vovens voluisset illam redimere, debebat ultra taxatum pretium addere quintam pretii partem. (Lev. cap. 27, v. 14-15.) Hæc lex est similis precedenti. Quarta lex: Si quis vovisset Deo agrum suum hereditarium, debebat estimari pretium agri juxta mensuram sementis. Et si vovens voluisset illam redimere, addebatur quintam pretii partem, ut in precedentibus. (Lev. cap. 27, v. 16-19.) Nota, qui vovebant Deo rem aliquam immobilem, ut domum vel agrum, libenter illam redimebant, etiamsi ultra taxatum pretium deberent addere quintam pretii partem. Ratio est, quia si non redemissent, illa nunquam ad eos fuisset reversa, nequidem in jubileo, sed absolute transivisset in dominium sacerdotum, qui quidem poterant eam vendere, sed ita ut in jubileo ad eos, tanquam ad veros dominos reverteretur. (Lev. 27, v. 21.) Quinta lex: Si vovens agrum, non fuisset heres illius, sed emptor, debebat illam redimere pretio à sacerdote taxando, et illud pretium dare sacerdoti: ita ut ager in jubileo posset redire ad dominum hereditarium. (Levit. 27, v. 22.) Lex tertii generis, de materia voti, erat hæc: primogenita munda ad sacrificium, ut primogenium hovis, ovis, capræ, non debebant Deo voveri. Lev. 27, v. 26, et Num. 18, v. 17. Ratio ibidem insinuat, quia illa primogenita jam antea erant Deo consecrata et debita, ratione primogeniture: ergo non debebant iterum consecrari, et offerri per votum, ne votum videretur aliquid derogare priori consecrationi, quasi illa non fuisset plena et perfecta, sed voto potuisset perfici et firmari. Primogenita verò, quæ non poterant immolari, vel debebant redimi à vovente, vel si ipse noluisse redimere, sacerdos poterat ea sibi reservare, aut alteri vendere vel donare. (Lev. 27, v. 27.)

Tres supersunt difficultates. 1° De voto Jephthæ. 2° De votis christianorum. 3° An liceat rem præceptam Deo vovere? Vel, an res, quæ est in præcepto, possit esse materia voti? Est ergo prima questio, quid statuendum sit de voto Jephthæ et de sacerdotibus qui statuerunt sit de voto Jephthæ? In quo duo spectanda sunt. 1° Ipsi votum. 2° Impletio voti. Votum ipsum describitur Judic. 11, v. 50-51, his verbis: *Votum vocit Domino (Jephthæ), dicens: Si tradiderit filius Ammon in manus meas, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus mee, michique occurrerit offerenti cum pace à filiis Ammon, cum holocaustum offeram Domino.* Impletio voti consistit in eo quod ipse filiam suam unigenitam, quæ ex revertenti ex bello priora occurreret, obtulerit Deo in holocaustum. Nunc queritur an ipse et vovendo, et votum implendo, peccaverit, necne? Aliqui dubitant, ut Aug. quest. 49 super Judices; qui ubique utramque partem statuit esse probabilem. Item Cajet. in cap. 11 Judicum. Alii putant illum peccasse, primo, quia votum ipsius, ratione materie, repugnabat legi Mosaicæ. Vel enim voverat se immolaturum Deo, quemcumque hominem primo egredientem et occurrentem, vel quodcumque animal. Neutrum licebat. Non prius, quia vetitum erat lege Mosaicâ immolare hominem. (Deut. 12, v. 51.) Nec posterius, quia similiter vetitum erat immolare quodcumque animal. Non enim licebat immunda animalia immolare. Num. 18, v. 13. Secundo, quia si Deus approbasset ipsius votum, fuisset contentus solo voto, et impeditisset executionem, non permitiendo filiam ipsius interfici; scilicet fuit contentus piâ voluntate Abrahæ, et impeditivæ executionem, non permitiendo filium ejus Isaac immolari. Hanc sententiam sequuntur Tertullianus, lib. 5 contrâ Marcionem cap. 4: Anastas. Nicen. q. 56; Procopius in cap. 11 Judic.; auctor Questionum veteris Testamenti, q. 45 apud Aug., et multi Rabbinii, qui hoc insuper addunt, votum Jephthæ (quod aiunt fuisse statum ac temerarium) potuisse quidem irritari à Phinees pontifice, qui tunc vivebat; sed tantum fuisse superbiam utriusque, ut nec Jephthæ, utpotè princeps populi, dignatus sit petere ab eo voti relaxationem; nec Phinees, utpotè pontifex, dignatus sit eam illi offerre. Ideò utrumque à Deo puniunt esse. Vide Serarium, in cap. 11 Judicæ, quest. 17. Alii rectius putant, illum non peccasse. Primo, quia quod fecit, ex instinctu Spiritus sancti fecit, ut docent Chrysost., hom. 14 ad populum Antiochen., serm. de Natali virginum; Joannes Abotus, lib. 3, cap. 6. Lorrinus in cap. 25 Actorum. Et patet ex illo Judic. 11, v. 29: *Factus est ergo super Jephthæ filium Domini.* Et mox sequitur: *Votum vocit Domino.* Sicut ergo Abraham non peccavit, offerendo filium suum unigenitum ad immolandum, quia ex instinctu divino fecit, ita nec Jephthæ peccavit, offerendo filiam suam unigenitam ad immolandum, quia ex instinctu divino fecit. Secundo, quia pro illud votum impetravit à Deo victoriam contra Ammonitas: ergo signum est Deo placuisse ipsius votum, et si votum placuit, etiam voti impletionem placuisse necesse est, præsertim cum à Deo non sit impedita. Et confirma-

tur, quia Scripturam nunquam reprehendit ipsius votum, aut voti impletionem. Ipsum verò sepe laudat, præsertim Hebr. 11, v. 32, ubi ait illum per fidem vidisse regna, et operatum esse justitiam. Tertio, si peccasset votendo, fulset monitus ab aliquo propheta, vel sacerdote, non impletet votum. At à nullo monitus est toto spatio duorum mensium, quod inter votum et voti impletionem interesset. Ergo verisimilis est non peccasse votendo, maxime cum constet alios reges ac principes populi, si quando peccarent, fuisse monitos ac reprehensos. Quarto, populus non fuisse passus filiam Jephthe occidi et immolari, nisi putasset votum fuisse ratum et Deo acceptum; sed eripuisse illam à morte, sicut Joatham, filium Saulis, quando Saul, ratione interamni, quo se obstrinxerat, volebat illum interficere. (1 Reg. 14, v. 45.) Est enim par ratio. Nam populus putabat juramentum Saulis fuisse stultum ac temerarium; et idè impedivit impletionem. Si ergo similiter putasset votum Jephthe fuisse stultum ac temerarium, etiam illius impletionem impedivisset. At non impedivit: putavit igitur votum, et voti executionem fuisse bonam. Quinto, sicut Abraham offerendo filium suum Isaac ad immolandum, expressit typum passionis et mortis Christi, quod voluntatem, non quoad executionem; ita consentaneum fuit, ut aliquis exprimeret typum illius non solum quoad voluntatem, sed simul etiam quoad executionem. Hoc fecit Jephthe, qui non solum paratus fuit immolare filiam suam unigenitam, sed reipsa immolavit. Et sicut prior typus erat in sexu virili, ita posterior in sexu femineo, quia pro utroque sexu passus et immolatus est Christus. Et sanè filia Jephthe videtur optimè expressisse figuram Christi, quoad promptam moriendi voluntatem. Nam sicut Christus, quando ipsi à Deo Patre proponeretur mors, promptum se obtulit dicens: *Eccè venio; in capite libri scriptum est de me: ut faciam, Deus, voluntatem tuam* (Hebr. 10, v. 7); ita filia Jephthe, quando intellexit à patre, se ab ipso morti destinatum esse, respondit: *Pater mi, si aperueris os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es.* (Judic. 11, v. 36.)

Ad argumenta contraria sic respondeo. Ad primum: Jephthe voverat se immolaturum, non generatum, quodcumque animal, sed speciatim quocumque hominem primò egredientem et sibi occurrentem. Ità Aug., q. 49 super Judices. Et probatur 1° Quia Jephthe, ad tanti momenti victoriam impetrandam, voleit aliquid magnum voverè Deo. At non fuisse magnum, si vovisset verba, aut ovem, aut capram. 2° Quia illa ipsius verba: *Quocumque primus fuerit egressus, et occurrerit mihi revertenti cum pace*, non possunt intelligi, nisi de homine. Solum enim homines solent obviam ire victori, et ipsi de victoria gratulari. Quod obijcit, velium fuisse legè Mosàicè immolare hominem, verum est; sed Deus, qui vetuit, potuit sua auctoritate permittere. Ad secundum, negatur consequentia. Non enim sequitur: Deus approbat hoc vel illud votum; ergo impedit illius impletionem. Alioquin impediret impletionem omnium votorum, quæ laudabiliter facta

sunt; quod est absurdum. Impedit quidem impletionem boni propositi in Abrahama, non tamen idè necesse est, ut impediat etiam in aliis; hoc habet arbitrio ac dispositioni reliquendum est. Ipse habuit justis causas cur in uno impediat, in altero non impediat. Et quidem cur non impediverit in filia Jephthe, dari possunt hæc causæ: 1° Ut esset typus Christi, promptè offerentis se ad mortem. 2° Ut fides Jephthe, et religio erga Deum magis inclaresceret. 3° Ut similiter pietus filie erga Deum, erga parentem, erga patriam, et simul magnitudo animi in sexu femineo commendaretur. 4° Ut nos discamus hoc exemplo quam promptè prestanda sint quæ vovemus Deo, etiamsi videantur difficilia, et naturæ maxime contraria (1).

Alteræ questio est, an etiam christianis in novo Testamento licitum sit vovere, sicut licuit Judæis in veteri?—Resp.: Omnino licitum est. 1° Quia propheta prædixit hoc futurum. Isai. 49, v. 21... *In die illa, et colent eum in hostiis et in muneribus; et vota vovebunt Domino, et solvent. Ubi sermo est de christianis, ut notant Hieronymus, Cyrillus et alii interpretes. Quò etiam spectat illud Psalm. 75, v. 12: Vovete et reddite Domino Deo vestro, omnes qui in circuitu vestri affertis munera. Quod etiam Augustinus interpretatur christianis dictum esse. Quisque, inquit, quod potest, vovet et reddit. Non sicut pigri ad votandum; non enim viribus vestris implebitis.* 2° Idem constat ex eventu. Nam quod prædictum est in veterè Testamento de voto, hoc in novo impletum est, et quotidie impletur. Ejus rei habemus triplex exemplum in Scriptura. Primum, B. Mariæ Virginis. Secundum, eunuchorum, qui se castraverunt propter regnum celorum. Tertium, quarrundam feminarum, quæ propter voti continentie transgressionem ab Apostolo reprehense sunt. De B. Virgine sic legimus, Luc. 1, v. 54: *Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Quomodo fieri potest, ut ego concipiam et pariam filiam, cum propter votum continentie non liceat mihi virum cognoscere? Sic explicat Aug. in lib. de Virginit. cap. 4, ubi ita scribit: *Quomodo fiet illud, quoniam virum non cognosco? Quod profecto non diceret, nisi Deo virginem se ante vovisset.* Similiter alii Patres. De eunuchis sic legimus, Matth. 19, v. 12: *Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt; et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus; et sunt eunuchi qui se ipsos castraverunt propter regnum celorum. Qui potest capere, capiat. Quid est seipsos castrare propter regnum celorum? nihil aliud, quam ex desiderio obediendi regnum celorum, obstringere se voto continentie, et amputare libertatem contrahendi matrimonium.* D. Aug. in lib. de S. Virg. cap. 25: *Quid, inquit, veracius, quid lucidius dici potuit? Christus dicit, veritas dicit, virtus et sapientia Dei dicit, eos, qui pio proposito ab uxore ducenda se continerunt, castrare seipsos propter regnum celorum. Et contra, humana vanitas,*

(1) Plerique recentiores censent filiam Jephthe fuisse Deo oblatam non per mortem corporis, sed eo modo quod licitum erat hominem Deo offerri. (Vide Estium in Ep. ad Hebr. 11, v. 52.)

impia temeritate, contendit (notent hoc Lutherani et Calvinista) eos, qui hoc faciunt, presentem tantummodo necessitatem molestarum conjugium devitare; in regno celorum amplius quidquam ceteris non habere. De feminis sic legimus, 1. Tim. 5, v. 11-12: *Adolescentes autem viduas devota; cum enim luxuriose fuerint in Christo, nubere volunt; habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt.* Ubi per primam fidem intelligitur votum continentie, ut omnes antiqui Patres interpretantur. D. Aug. in lib. de S. Virginit. (quem adversarii non libenter legunt) cap. 55: *Habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt, id est, in eo, quod primo voverunt, non steterunt.* Et lib. 1 de adulterinis Conjugiis, cap. 24: *Undè Apostolus de quibusdam, quæ continentiam evovent et postea nubere volunt: « Habentes, inquit, et damnationem, quoniam primam fidem irritam fecerunt. Et in Ps. 75: Quid autem dicit de quibusdam, quæ voverunt, et non reddiderunt? « Habentes, inquit, et damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt; et voverunt, et non reddiderunt. »*

Obijcit Petrus martyr. in lib. de Votis et Gelib., vota pertinere tantum ad Judæos, et non ad christianos. Et probat quatuor argumentis: 1° Quia in veterè Testamento fit mentio votorum, non in novo, saltem quoad christianos. 2° Quia christiani sunt toti ac penitus obstricti pro fidem: ergo supervacaneum est quò se obstringant per votum. 3° Quia libertas evangelica inimitur per votum. Nam qui voto se obstringit ad continentiam, amittit libertatem ducendi uxorem. 4° Quia qui vovet continentiam, injuriam facit Deo. Quod enim Deus reliquit illi liberum, hoc ipse vult esse necessarium. — Resp.: Petrus martyr, et sibi ipsi, et aliis repugnat. Sibi quidem duppliciter. Primò, quia ex una parte dicit, eos qui aliquid Deo voverunt, facere injuriam Deo; ex altera, Judæis licita et usitata fuisse vota. Hæc autem pugnant, nisi dicas Judæis licitum et usitatum fuisse facere Deo injuriam, quod absit. Secundò, ex una parte dicit supervacaneum esse, per votum obstringere se Deo, cui jam totus per fidem obstrictus sis; ex altera, votum obstrere libertati christianæ; hæc etiam pugnant. Nam si per fidem sequè obstringimur Deo, ac per votum, quomodò libertas potest consistere cum fide, et non cum voto? Quòd etiam aliis repugnet, certo certius est. Omnes enim antiqui Patres, non modo admitterunt, sed etiam confirmant vota in novo Testamento. Epiphanius in Panario her. 61: *Tradiderunt sancti Dei Apostoli peccatum esse, post decretum virginis ad nuptias reverti.* Et infra: *Si quæ vidua fuit, ad Deo dicata, postea nupsit, judicium et condemnationem habebit, quòd primam fidem rejectit. Quanto magis, quæ Deo dicata virgo fuit et nupsit, contra Christum lasciviet, et majorem fidem rejectit, et judicium habebit!* Videatur etiam Amb. ad Virginem devotam; Basil. in constitut. Monast.; Cyr. in Ep. ad Pompon.; Hier. l. 1. cont. Jovio.; Chrys. ad Theodorum monachum; Aug. Ep. 157 ad clericum et populi. Hipponeus; et alii. Nec obstant argumenta Petri martyris. 1° Quia, licet in

novo Testamento non fiat mentio votorum inter christianos, quoad nomen, fit tamen quoad rem significatam. Quid enim aliud est seipsum castrare, quam vovere continentiam? Et quid aliud primam fidem irritam facere, quam voti transgressorem esse? 2° Quia christiani pro fidem non ita sunt obstricti ut teneantur servare continentiam. Igitur ad eam servandam possunt se obstringere per votum. 3° Quia libertas evangelica non consistit in eo, ut quisque faciat quod velit, sed in eo, quòd per Christum liberati simus à servitute peccati; ad Rom. 6, v. 18: *Liberati autem à peccato, servi facti estis justitiæ.* 4° Quia si Judæi non fecerunt Deo injuriam per vota, quomodò christiani faciunt? Nec Christus, quando hortatur nos ad continentiam, hortatur ad injuriam Deo faciendam, sed ad statum perfectionis.

Tertia questio est, an liceat nobis aliquid vovere Deo, quòd alias ex præcepto teneatur facere? v. g., an liceat vovere quòd velimus Deum colere, parentes honorare, non occidere, non furari? Aliqui negant, asserentes eas tantum quæ sunt consilii, non autem, quæ sunt præcepti, posse nos Deo promittere se vovere. 1° Quia Judæi non poterant Deo vovere primitivam mundi ad sacrificium, ut supra dictum est, idque propterea, quia jam antè per præceptum legis Mosàicæ debebantur Deo; ergo quòd cadit sub præceptum, non potest cadere sub votum. 2° Quia votum est oblatio spontanea: at quòd debitum est ex præcepto, hoc non spontè offerimus Deo, sed necessariò; ergo quòd debitum est ex præcepto, non possumus vovere. Alii contra sentiunt, etiam ea, quæ præcepti sunt, voveri posse. Ratio est, quia bonum et laudabile est, eandem rem prestare ex duplii virtute, nempe ex virtute obedientiæ, ratione præcepti, et ex virtute religionis, ratione voti. Sic fecit Jacob, quando vovit Deo, se non culturum deos alienos, sed solum verum Deum. (Gen. 28, v. 20.) Quòd tamen teneatur facere ex præcepto naturali. (Vide Lessium de Jure et Justitiâ, cap. 40, dub. 7, et alios ibidem.) Nec obstat, quòd obijcit de primogenitis. Illa enim propterea non debebant ab homine voveri ex consecrati Deo, quia ipsemet Deus jam antè perfectè et integrè sibi ea consecraverat. Nota. Triplicia erant primogenita: alia hominum; alia animalium mundorum ad sacrificium; alia animalium immundorum, ut cap. 7, q. 6, dictum est. Igitur primogenita primi et tertii generis erant quidem Deo debita et consecrata, sed non integrè et perfectè, quia poterant redimi, et reipsa redimebantur. At primogenita secundii generis tam perfectè erant Deo debita et consecrata, ut non possent redimi. Et quia ipsemet Deus ea sibi consecraverat, non debebat ut iterum ab homine per votum ipsi consecrarentur; ne priori consecrationi videretur aliquid defuisse, quòd per posteriorem perfici et compleri posset. Quòd 2° obijcit, votum esse oblationem spontaneam, distinguendum est. Nam duo spectari possunt in voto: 1° Actus votentis. 2° Res ipsa quæ vovetur. Igitur votum est oblatio spontanea, quoad actum votentis. Nam qui vovet, spontè vovet, nec

ullo precepto ad vendendum obligatur. (Deut. 25, v. 22.) Non tamen semper est spontanea, quoad rem ipsam, quae votetur; potest enim fieri, ut res illa, quam quis Deo voverit, non sit ipsi spontanea, sed precepta. Non quidem precepta, quod teneatur eam vovere, sed quod teneatur eam prestare, etiam secluso voto.

Nota. Ros precepta potest dupliciter spectari: 1° Quatenus precepta est, sic proprie non cadit sub votum, sed preceptum. 2° Quatenus bona, honesta, et Deo grata est, abstrahendo ab obligatione precepti, sic proprie cadit sub votum. Unde sequitur, quando quis voverit rem preceptam, duplicem concurrere obligationem, unam voti, alteram precepti; et unam ab altera non pendere, v. g. : Jejunium quadragesimale preceptum est; si voveam hoc jejunium, teneor duplici titulo illud observare: 1° ex obligatione precepti; 2° ex obligatione voti. Et prior obligatio non pendet a posteriori, quia tametsi non obligat jejunare ex voto, obligari tamen ex precepto. Nec vicissim posterior pendet a priori; quia possit fieri ut durante obligatione voti cessaret obligatio precepti, si nimirum preceptum abrogaretur, aut in eo dispensaretur.

De Juramentis. — Jurare nihil aliud est, quam Deum, qui falli aut mentiri non potest, in testem invocare, quod dupliciter fit: vel enim vocamus eum in testem, quando aliquid asserimus, vel quando aliquid promittimus. Unde duplex solet distingui juramentum: unum assertorium, quo nostram assertionem; alterum promissionem, quo nostram promissionem confirmamus. In priori, vocamus Deum in testem, quod assertio nostra sit vera; in posteriori, quod promissio nostra sincerè facta sit. (D. Thom. in 2-2, q. 89, art. 1.)

Hoc posito, quaeritur, 1° quae leges in veteri Testamento date sint Judaeis de juramento? 2° Quid Pharisaei ex suis traditionibus ad has leges addiderint? 3° Quid hoc tempore servent Judaei in praxi? 4° Quid christiani servent, aut servare debeant? Igitur, quod ad primum attinet, haec leges in veteri Testamento à Deo date sunt: 1° Per nomen Domini Dei tui jurabis. (Deut. 6, v. 15.) 2° Per nomen externorum deorum non jurabis. (Exod. 23, v. 13.) 3° Non perjurabis in nomine meo. (Lev. 19, v. 12.) 4° Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. (Exod. 20, v. 7.) Vel: Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra. (Deut. 5, v. 11.) Haec quarta lex differt à tertiâ. Nam tertiâ prohibet solum perjurium, quarta non solum perjurium, sed generatim omnem irreverentiam, et abusum divini nominis. Itâ Theodorètus in cap. 20 Exod. et Cornel. in cap. 5 Deut. Ad has leges addiderunt Pharisaei, quae sequuntur. Primò. Quicumque juraverit per templum, nihil est; qui autem juraverit in auro templi, debet. (Matth. 23, v. 16.) 1° Quicumque juraverit in altari, nihil est; quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet. (Matth. 23, v. 18.) Utrumque reprehendit Christus. Prius quidem his verbis: Stulti, et caeci: quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum? Posterioris his: Quid enim majus est,

domum, an altare quod sanctificat domum? Et mox addit. Qui ergo jurat in altari, jurat in eo, et in omnibus quae super illud sunt. Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo, et in eo qui habitat in ipso; et qui jurat in caelo, jurat in throno Dei, et in eo qui sedet super eum, v. 20 et seq.

Judaei hoc tempore servant duplicem praxim: unam ex reverentia divini nominis; alteram ex cecitate et superstitione. Prior est: non audent expressè jurare per nomen Dei tetragrammatum, eò quod hoc nomen sit ineffabile; sed sub hac formulâ per illud jurant: Juro per Jod, He, Vau, et Iod; quae sunt quatuor litterae nominis tetragrammati. Hoc juramentum habetur apud eos sacratissimum. (Cornelius in cap. 6 Exodi, v. 2-5.) Posterior est: putant se non obligari ullo juramento, nisi jurent manu impositâ, super librum legis Moisaicae. Quòd si alio ritu jurent, adhaerent juramentum falsum. (Cornelius in cap. 3 Lev., v. 4.) Notent hoc principes et magistratus christiani; nec faciliè admittant Judaeos ad juramentum prestandum in rebus forensibus contra christianos, quia plerumque falsum jurant. Audio quidem Norrbergenses, et quosdam alios, jam pridem adverteisse hanc fraudem; nec amplius admittere Judaeos ad juramentum, nisi adnotâ manu ad librum legis suae Synagogaë. Sed neque hoc satis tutum est ex alio capite. Nam Judaei in festo expiationis à Rabbis suis absolvuntur ab omnibus votis et juramentis, quae malitiosè facta sunt. Et ex fiducia hujus absolutionis, faciliè presumunt juramentum jurare, et christianos decipere. Christus in novo Testamento dedit nobis hanc legem, Matth. 5, v. 35 et seq.: Audistis quia dictum est antiquis: Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per caelum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Jerusalem, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. Sit autem sermo vester: Est, est; Non, non: quod autem his abundantius est, à verbo est. Quam legem repetit Jacobus Apostolus in epist. suâ canonicâ cap. 5, v. 12, his verbis: Antè omnia autem, fratres mei, nolite jurare, neque per caelum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester: Est, est; Non, non.

Hinc oritur quaestio apud theologos, an omnè juramentum christianis sit prohibitum? Hoc enim videtur colligi ex verbis citatis. Resp.: Juramentum non est absolute prohibitum christianis, sed abusus juramenti. Prior pars patet, quia Apostolus Paulus expè legitur jurasse, ut infrâ ostendamus. Et Hebr. 6, v. 16, affirmat omnem controversiam finire per juramentum. Quod etiam confirmari potest ex quotidiana praxi, quae viget apud christianos in judiciis et tribunalibus. Quando enim reus suam innocentiam non potest probare per testes, jubetur illam juramento confirmare. Et sic cessat lis ac controversia. Posteriorem partem sic explico: Abusus juramenti in eo consistit, quod aliqui soleant faciliè, etiam in rebus parvi momenti,

et sine ullâ necessitate, Deum in testem vocare, sicut faciebant Judaei; hoc non licet. Nam qui id faciunt, peccant contra reverentiam Deo debitam. Est enim contra reverentiam Deo debitam, si quis illum sine necessitate, et in rebus exiguis, in testem adhibeat. Imò nemo nostrum audeat principem et regem, sine necessitate, in testem adducere. (D. Thom. in 2-2, q. 89, art. 2.) Hinc abusus prohibet Christus. Et jam antè prohibitus fuit. Eccli. 25, v. 9: Jurationi non asuescat os tuum, multi enim casus in illâ. Eodem sensu intelligitur illud. Exod. 20, v. 7: Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Et Deut. 5, v. 11: Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra. Nam illae duae particulae, in vanum, et frustra, idem valent ac si dicas, temerè et sine necessitate. Undè Aug. lib. de Mendac. cap. 15, circa medium, sic ait: Apostolus in Epistolis suis jurans, ostendit, quomodo accipiendum esset quod dictum est: Dico vobis, non jurare omnino; et ne scilicet jurando ad facilitatem jurandi perveniat, et ex facilitate jurandi ad consuetudinem, et ad consuetudinem in perjurium decidatur. Et idè non invenitur jurasse, nisi scribens, ubi consideratio cautior non habet linguam precipitem.

Quaerè 1° quae fuerit olim formula jurandi, et quae nunc sit?—Resp.: In veteri Testamento reperitur haec formulae, Gen. 51, v. 55: Juravit ergo Jacob per timorem patris sui Isaac. Et Gen. 42, v. 15: Per salutem Pharaonis non egredimini hinc, donec veniat frater vester minibus. Et Deut. 4, v. 26: Testes invoco hodie caelum et terram, citò priores vos esse de terrâ, etc. Et 1 Reg. 19, v. 6: Quod cum edisset Saül... juravit: Vixit Dominus, qui non occidatur. Et 1 Reg. 25, v. 31: Vixit Dominus Deus Israel. Et 28, v. 10: Juravit et Saül in Domino, dicens: Vixit Dominus, quia non eveniet tibi quidquam mali propter hanc rem. Et 2 Reg. 5, v. 58... Juravit David, dicens: Haec faciat mihi Deus, et haec addat, si antè occasum solis gustavero panem. Et cap. 19, v. 7... Juro enim tibi per Dominum, quòd si non exieris, ne unquam quidem remansurus sit tecum. Et Jerem. 4, v. 2: Et jurabis: Vixit Dominus in veritate, et in iudicio, et in justitiâ. In novo Testamento, sunt haec formulae ab Apostolo Paulo usurpatae: Rom. 1, v. 9: Testis enim mihi est Deus. Et 2 Cor. 1, v. 25: Testem Deum invoco in animam meam. Et Philip. 1, v. 8: Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in riseribus Jesu Christi. Et 1 Tim. 5, v. 21: Testor coram Deo et Christo Jesu.

Quaerè 2° quae fuerit ceremonia adhibita in veteri Testamento, quando quis jurabat?—Resp. duplex: una, levare manum in caelum, Gen. 14, v. 22: Levo manum meam ad Dominum Deum excelsuum, id est, juro, levando manum meam in caelum, quasi ad Deum, quem testem invoco. Haec ceremonia adhuc hodie usitata est. Solent enim, qui jurant, manum vel digitos in altum tollere, et Deum, qui in caelo est, testem invocare. Altera, ponere manum subter femur illius, cui jurabatur. Quam ceremoniam exigit Abraham à famulo suo jurante, Gen. 24, v. 2-5: Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te (ut jurare faciam), per Dominum Deum caeli et terrae, ut non accipias uxorem

filio meo de filiabus Chananaeorum, id est: Pone sub femore meo manum tuam, et hoc ritu ac ceremoniâ jura mihi, quòd filio meo non accipies uxorem Chananaeam.

Nota, per femur intelliguntur etiam partes genitales, quae inter femora sunt. Quo sensu filii Israel dicuntur egressi esse de femore Jacob, id est, de genitalibus illius. Gen. 46, v. 26, et alibi. Duplex igitur fuit causa cur Abraham poneret à jurante, ut poneret manum suam subter femur ipsius. Una naturalis, quia femur, propter partes genitales, est causa generationis et vitae. Itaque qui jurabant, tangendo femur, testabantur Deum auctorem vitae ac generationis, quasi dicerent: Si verè et sincerè juro, Deus det mihi longam vitam; sin secus, peream. Itâ Martinus de Boa lib. 4 Singularium, cap. 4, et ex illo Cornel. in cap. 24 Gen. v. 2. Altera mystica, quia Abraham per hanc ceremoniam significabat, ex suo femore nasciturum Messiam à Deo sibi promissum. Itâ Ambros. lib. 1 de Abrahamo, cap. ult.: Hieron. in Tradit. Hebraeis ad Gen.; Ang. serm. 75 de tempore; Gregorius et alii, quos sequitur Delr. in cap. 24 Gen., et Cornelius libi. Hebraei aliam adferunt causam, teste Hieron. loco citato, ubi ait: Tradunt Hebraei, quòd in sanctificatione ejus, hoc est, in circumcissione juraverit. Nos autem dicimus, jurasse eum in semine Abraham, hoc est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat.

De solemnitatibus festorum.—Apud Judaeos erant duplicia festa: alia instituta à Deo, alia ab ipsis Judaeis. À Deo instituta erant haec octo: Sabbatum, Neomenia, Pascha, Pentecostes, festum tubarum, festum propitiationis seu expiationis, festum tabernaculorum seu scenopage. Festum coetus seu collectae. Haec omnia (exceptâ Neomeniâ) describuntur Levit. 25, per totum. De Neomeniâ agitur Num. 18, v. 14. Ac creatio, sabbatum aut institutum in memoriam creationis mundi. Neomenia, seu initium mensis lunaris, seu Kalendae, pro beneficio divinae gubernationis. Nam initio mensis lunaris seu in novillimum, magis apparet divina gubernatio in hisce inferioribus, quia tunc est magna corporum mixtura mutatio. Pascha, in memoriam liberationis Iudaeorum, cui annexa erat solemnitas azyrnorum, quae postridè Paschalis incipiebat, in memoriam egressionis ex Aegypto. Pentecoste, seu solemnitas hebdomadarum, in memoriam legis date in monte Sinai. Festum tubarum, in memoriam Isaac liberati. Cum enim Abraham vellet illum immolare, invenit arctem inter vepres haerentem cornibus, quem ipsius loco immolavit. Hebraei, ut illius facti memoriam retinerent, soliti erant tubis cornibus clangere; idèque festum tubarum, seu festum Cornu appellatum est. Festum expiationis, in memoriam illius beneficii, quo Deus ad intercessionem Moysis propitiatus est peccato populi, vitulum adorantis. Festum tabernaculorum, in memoriam illius beneficii, quo Deus Judaeos voluit habitare in tabernaculis, cum egressi ex Aegypto, versarentur in solitudine. Festum cretus atque collectae, in quo colligebatur à populo ea, quae erant necessa-

ria ad expensas Iivini cultus, ut notat D. Th. in 1-2. q. 102, art. 4, ad 10.

Quator posteriora festa, id est, festum tubarum, expiationis, tabernaculorum, et collecta incidebant in mensem septimum. Nam sicut dies septimus, ita mensis septimus, et similiter annus septimus apud Iudeos erat in honore. Et quidem primus dies septimi mensis habebat duo festa, unum noemenie, quod erat illi commune cum aliis mensibus; alterum tubarum, quod erat illi peculiare. Decimo die, erat festum expiationis. Decimo quinto incipiebat festum tabernaculorum, et durabat per septem dies sequentes. Vigesimo secundo die, erat festum coetus atque collectae. In his festis tria spectari debent: Vacatio à laboribus; oblatio sacrificiorum, de quibus supra; caeremonia cuique festo peculiaris. In festo Paschae seu azyorum, fiebat oblatio manipuli spicarum; in Pentecoste, oblatio novorum panum; in festo tubarum erat clangor tubarum; in festo expiationis, affectio et jejuniun; in festo tabernaculorum, habitabant in tabernaculis, et ibi cum ramis et fructibus exultabant.

Porro, inter omnia ista festa praecipuum erat sabbatum. Exod. 16, v. 29. Nam in eo non licebat cibum parare, nec ignem accendere, Exod. 35, v. 3. Quae tamen licebat facere in aliis festis. Habebat insuper haec prerogativam, quod nomen sabbati aliquando communicaretur aliis festis; ita ut alia etiam festa vocarentur sabbata. Sic festum primi diei azyorum, vocabatur sabbatum. Lev. 25, v. 11. Et similiter festum tubarum, ibid., v. 21. Et festum expiationis, ibid., v. 52. Et generantur omnia alia festa. (Ibid.) Imò, et tota hebdomada à potiori sui parte et die, vocabatur sabbatum, ut patet ex Evangelio: *Jejuno bis in sabbato*, id est, in hebdomada.

Deus volebat festa à se instituta diligenter servari à Iudeis. Et quidem servantibus promittebat haec tria, Isaia 58, v. 14: *Tunc delectaberis super Domino, et susollam te super altitudines terrae, et cibabo te hereditate Jacob patris tui. Ubi insinuatur tres fructus. 1°* Suavis quaedam voluptas spiritus in rebus ad Deum pertinentibus. 2° Contentus rerum terrenarum. 3° Haereditas Jacob, de qua Lev. 26, v. 2 et seq.: *Custodite sabbata mea; et statim subditur: Si in preceptis meis ambulaveritis... et feceritis ea, dabo vobis pluviam temporibus suis, et terra gignet germen suum, et pomis arbores replentur, etc. Transgressoribus verò dicitur est, Jer. 17, v. 27: *Si autem non audieritis me ut sanctificetis diem sabbati, et ne portetis onus, et ne inferatis per portas Jerusalem in die sabbati; succendam ignem in portis ejus, et devorabit domos Jerusalem, et non extinguetur. Et Ezech. 20, v. 13... Sabbata mea violaverunt vehementer; dixi ergo ut effunderem furorem meum super eos. Et 2 Esdr. 15, v. 15-17: *Vidi in Judd calcantes torcularia in sabbato, portantes acervos, et onerantes super aënes vinum et uvas, et ficus, et omne onus, et inferentes in Jerusalem die sabbati... Et objurgati optimates Juda, et dixi eis: Quae est haec res mala, quam vos facitis, et vrophanatis diem sabbati? Notent hoc christiani, qui parvi faciunt dies festos.***

Festa à Iudeis instituta, erant haec quatuor: 1° Festum Sortium, die 14 adar seu februarii, in memoriam liberationis Iudeorum per Esther. (Esther 9, v. 17.) 2° Festum Enceniorem, seu purgationis tempus quae facta est sub Judd Machabaeo. (1 Machab. 4, v. 49 et seq.) 3° Festum recepti à celo ignis sacri. (2 Machab. 1, v. 18.) 4° Festum ob casum Nicanorem. (1 Machab. 7, v. 49, et 2 Machab. 15, v. 57.) De quibus vide Riberam, lib. 5 de Temp. cap. 17 et seq.; Genebrardum in Kalend. Hebr.

De anno septimo seu sabbatico, qui etiam vocatus est annus remissionis. — Annus septimus in lege Mosaicà vocabatur sabbaticus, quia sicut Deus sex diebus operatus est, et septimo die, id est, in sabbato quievit; sic voluit ut Iudei sex annis colerent terram, et septimo anno cessarent ab omni cultura. De hoc anno sic legitur, Lev. 25, v. 2 et seq.: *Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, sabbatizate sabbatum Domino. Sex annis seres agrum tuum, et sex annis putabis vineam tuam, coligesque fructus ejus; septimo autem anno sabbatum erit terrae, et requiescentis Domini. Habebat autem hic annus quatuor privilegia. Primum, quod Iudei eo anno non possent serere aut metere, putare aut vindemiare, sed quies daretur agris et vineis, ut patet partim loco citato, partim Exod. 25, v. 10-11: *Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus. Anno autem septimo dimittes eam, et requiescet facies. Voluit hoc Deus ob has causas, ut Iudeus à nimia cura et sollicitudine hujus vitae abduceret; ut terra post quietem unius anni, quasi resumpto vigore, fieret deinceps feracior; ut septimus ille annus esset symbolum et memoriale septimi diei, quo Deus cessavit ab opere creationis mundi; ut pauperes septimo anno gaderent fructibus agri, qui sponte nascentur, juxta illud Exod. 25, v. 11: *Anno autem septimo dimittes eam* (id est, terram), *et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui.* Nempè ea quae sponte nascentur, ut explicatur Lev. 25, v. 5.**

Dices: Si Iudei anno septimo non poterant terram colere, unde vivebant illo anno et sequenti? — Resp.: Hanc objectionem proponit ipse Deus et solvit, Lev. 25, v. 20 et seq., his verbis: *Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non serimus, neque collegerimus fruges nostras? Dabo benedictionem meam vobis anno sexto; et faciet fructus trium annorum; seretisque anno octavo, et comedetis veteres fruges usque ad novum annum; donec nova nascentur, edetis vetera. Hinc colligitur, fertilitatem terrae sanctae non fuisse purè naturalem, sed etiam divinam, seu ex dono et promissione Dei. Nam Deus hic promittit Iudeis, si servent legem de quiete anni sabbatici, se datum ipsis anno sexto fructus terrae pro tribus annis, nempè pro anno sexto, septimo et octavo.*

Secundum privilegium anni septimi seu sabbatici, erat, quod eo anno fieret remissio omnium debitorum, si is qui debebat genere Iudeus esset; non autem si peregrinus, aut gentilis. Deut. 15, v. 1-2: *Septimo anno facies remissionem, quae hoc ordine celebrabitur.*

Cui debetur aliquid à amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. A peregrino et advena exiges; civem et propinquum repetendi non habebis potestatem. Hic duo notanda sunt. 1° Quòd sermo sit de debitorum qui Iudeus natus est, non autem de proselyta qui Iudeus factus est. 2° Quòd hoc intelligendum sit de debito ex mutuo aut vendito, non autem ex commodato. Hoc enim propriè non est debitum, sed alienum, seu res ad alterum spectans. (Vide Abulens. et Corn. in illum locum.)

Dices: Haec lex videtur esse iniqua respectu creditoris seu mutuum dantis. Posset enim dicere proximo suo, instante anno septimo remissionis: Si dem tibi mutuum, non resitues mihi, quia instat annus remissionis. Non ergo dabo mutuum. — Resp.: Haec obiectio ponitur et solvitur cap. 15 cit., v. 9-10, his verbis: *Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis, et avertes oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare; nec clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. Sed dabis ei: nec ages quidquam callidè in ejus necessitatibus sublevantis, ut benedicta tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis, ad quae manus miseris. Solutio est haec: Si in tali casu non des mutuum, peccabis in fratrem tuum. Si des, Deus suà benedictione abundè compensabit. Quò spectat illud Prov. 19, v. 17: *Paveratur Domino qui miseretur pauperis; et vicissitudinem suam reddet ei.**

Tertium privilegium erat, quòd anno septimo fieret remissio servitutis. Servi enim hebraei manumittebantur. Exod. 21, v. 2: *Si emeris servum hebraeum, sex annis serviet; in septimo egredietur liber gratis.* (Quòd etiam reperitur Deut. 15, v. 12, et Jerem. 34, v. 14.) Si servus non esset hebraeus, sed alienigena, perpetuò manebat servus. Lev. 25, v. 44 et seq.: *Servus et ancilla sint vobis de nationibus quae in circuitu vestro sunt. Et de advenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestrà, hos habebitis famulos; et hereditario jure transmittetis ad posterum, ac possidebitis in aeternum.* Quartum privilegium erat, quòd anno septimo deberet à sacerdotibus publicè legi Deuteronomium coram toto populo. Deut. 31, v. 10-11: *Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum, convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, etc.*

Quæres 1° quòd primùm coepit hi anni sabbatici? vel, quo tempore coepit inchoari numeratio anni septimi seu sabbatici? — Resp. 1°: Non coepit in deserto, quòd lex data est. Nam annus sabbaticus fuit institutus ad remissionem culturae, debitorum et servitutis, ut ex dictis patet. At Iudaei in deserto non colebant terram, sed aiebantur paue de caelo misso; nec habebant debita aut servitutes, quae postea propter necessitates corporales inducta sunt. — Resp. 2°: Coepit post ingressum filiorum Israel in terram sanctam, et post ejusdem terrae divisionem, quae à Jo-

sue facta est. Tunc enim primùm coepit terram colere et putare vineas. (Vide Serarium in cap. 15 Josue, g. 14, in 3; Cornel. in cap. 25 Lev., 2-5.) Et colligitur ex textu ibid.: *Quandò ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, sabbatizate sabbatum Domino, sex annis seres agrum tuum.* Ubi illa particula, *agrum tuum*, satis insinuat, quòd post divisionem terrae, quòd quisque habebat proprium suum agrum, coepit inchoari numeratio anni sabbatici. Igitur primus annus possessionis et culturae erat primus annus respectu sabbatici; ita ut annus sabbaticus fuerit septimus post inchoatum possessionem et culturam.

Quæres 2° an Iudaei semper servaverint annos sabbaticos? — Resp.: Non semper, ut patet Jer. 34, v. 16, ubi Deus per Prophetam conqueritur, quòd anno septimo non dimiserint suos servos in libertatem, sed eos perpetuè servitute oppresserint. Et idèò puniri sunt à Deo variis poenis, quae ibidem recensentur. Et insuper privati beneficio fertilitatis sexenti anni, ut aliquid colligunt ex 4 Mach. 6, v. 49 et 55.

Quæres 3° quid christiani hinc discere debeant? — Resp.: Hoc duo potissimum, 1° ut sint benigni erga servos, ancillas, et debitorum; 2° ut diebus festis libenter abstineant ab agricultura, et aliis questuosis operibus; neque putent propterea fore defectum in frumento, vino et aliis ad vitam necessariis. Nam si Deus concessit Iudeis tantam fertilitatem sexto anno, ut sufficeret pro tribus annis, non negabit hoc beneficium Christianis, si parati sint dies festos colere, et ipsi obtemperare. Hoc docet experientia. Aliquòd uno anno crescit tantum vini et frumenti, quantum satis est pro duobus vel tribus annis. Aliquòd, propter nostra peccata, pereunt omnia per grandinem, pruinaem, et alias tempestates.

De anno Jubilaeo. — Praeter annum septimum seu sabbaticum, habebant Iudaei alium annum solemnem, nempè annum quinquagesimum seu Jubilaeum, qui erat etiam annus remissionis. De quo Levit. 25, v. 10: *Sanctificabis annum quinquagesimum, et vocabis remissionem cunctis habitatoribus terrae tuae; ipse est enim Jubilaeus.* Initium numerationis hujus anni coepit cum initio numerationis anni sabbatici. Undè sicut primus annus sabbaticus fuit septimus à primo anno possessionis et culturae terrae sanctae, ita primus Jubilaeus fuit quinquagesimus ab eodem primo anno possessionis et culturae terrae sanctae.

Privilegia Jubilaei erant haec tria: 1° Quòd in eo remitterentur omnia debita; 2° quòd servi manumitterentur, et fierent liberi; 3° quòd avitae possessiones, quae erant venditae et alienatae, redirent ad legitimis et pristinis haeredes, sine ullo pretio aut compensatione. Propter haec tria vocabatur remissio, seu annus remissionis; quia in eo fiebat remissio debitorum, servitutis, et bonorum alienatorum, Lev. 25, v. 10 et seq. (Vide Abulens. et Cornel. ibid.) Primum privilegium erat illi commune cum anno sabbatico; nam in utroque fiebat remissio debitorum. Secundum erat etiam commune, sed majus ac perfectius in anno Jubilaeo quam in sabbatico. Nam servi qui in anno sab-

batco, non erant egressi à servitute, propter legitimum causam, egrediebantur in Jubilæo. Tunc enim non poterant amplius detineri. Tertium erat peculiarè Jubilæo. Nam in solo Jubilæo, non autem in sabbatico, redibant possessiones venditæ vel alienatæ ad suos pristinos dominos. Nota: Quando quis vendebat agrum aut vineam, eo carius vendebat, quò magis distabat annus jubilæus, et eò vilis, quò magis appropinquabat. Lev. 25, v. 14 et seq.

Quæres 1ª quare Deus instituit hujusmodi Jubilæum? Resp.: Ob has causas: 1^a Ut consuleret pauperibus, ne illi perpetuò excluderentur à bonis et hereditate paternâ, sed liberati ab omnibus debitis et ære alieno, redirent ad suas possessiones. 2^a Ut annus sabbaticus et Jubilæus serviret chronologicè. Nam sicut apud Grecos omnia dividendebantur, censabantur, et computabantur secundum olympiadas, et apud Romanos secundum lustra; ita apud Judæos secundum annos sabbaticos et Jubilæos. 3^a Ut Jubilæus Hebræorum esset typus sue figura Jubilæi christianorum, in quo per Christum liberamur ab omni servitute diaboli, et asserimus in perfectam libertatem filiorum Dei.

Quæres 2^a an etiam christiani in novo Testamento habeant annum Jubilæum ad imitationem Hebræorum? Resp.: Habent, nam Bonifacius VIII instituit Jubilæum anno Christi 1500, et simul ordinavit, ut anno centesimo renovarentur. Postea Clemens VI instituit Jubilæum anno Christi 1550, et ordinavit, ut anno quinquagesimo renovarentur. Postremò, Sixtus IV reduxit illum ad annum vigesimum quintum. Legantur auctores, qui ex professo de Jubilæo disputarunt.

De ratione et tonsione capitis ac barbe. — De hac re varie exstant leges ceremoniales. Prima pro Nazareis, qui toto tempore voti, sui separationis, nec radebantur, nec tondebantur, sed alebant comam usque ad completum tempus separationis. Et tunc radebantur, et coma ipsorum comburebatur. (Vide sup. cap. 10, n. 5.) Secunda pro Levitis, qui quando initiabantur ministerio levitico, debebant radere omnes pilos carnis suæ. (Vide sup. cap. 7, q. 5.) Tertia pro prophetis qui idem tenebantur facere, sed ob aliam causam quam Levitæ; sup. cap. 7, q. 5. Quarta pro sacerdotibus, Ezech. 44, v. 20: *Caput autem suum non radent, neque comam nutrient; sed tondentis attendent capita sua.* Quinta pro reliquis Judæis in communi. Lev. 19, v. 27: *Neque in rotundum attondebitis comam; nec radebitis barbam.* Ubi duplex prohibitio comprehenditur, una: *Non attondebitis comam in rotundum*, id est, non imitabimini Ægyptios et alios Gentiles, qui id facere soliti sunt, ut patet Jerem. 9, v. 26; et cap. 25, v. 25; et cap. 49, v. 32.

Nota: Ægyptii et alii Gentiles putabant suos deos figurâ rotundâ utpote omnium capacissimâ et perfectissimâ, præ cæteris delectari. Ideoque in illorum gratiam, capita sua in rotundum attondebant. Imò, etiam templa rotunda suis diis edificabant, ut Numa Pompilius, Veste; Augustus Cæsar, omnibus univ-

sim diis; alii, aliis specialim. Igitur Judæi, non similes essent Gentilibus, prohibiti sunt sectari hanc superstitionem.

Alterâ prohibitio est: *Non radebitis barbam.* Nota: Hæc duo distincta sunt, radere barbam, et tondere barbam. Ratio fit per novaculum; tonsio per forficem. Ratione tota barba usque ad cutem excinditur; tonsione, decuratur, et in decentem formam redigitur. Voluit igitur Deus Hebræos non excindere suas barbas usque ad cutem, sed eas retinere, ut etiam in vultu quandam virilitatis et sapientie formam ferre viderentur. Nam barba virilitatis ac virtutis insignis est.

Quæres 1^a an omnes Hebræi hæc lege fuerint obligati? Resp.: Excipebantur et Levitæ et leprosi, qui in legali purificatione, ut suprâ dixi, omnes corporis pilos radere jubebantur.

Quæres 2^a an hæc lex pertinet etiam ad christianos? Resp.: Non pertinet; quia cum sit ceremonialis, abrogata est. Undè liberum est christianis, vel radere barbam, vel tondere, vel integram relinquere. Si tamen alicubi consuetudo invaluit radendi, vel tondendi, servari potest.

De certo usu vestium. — De vestibus pontificum et sacerdotum dictum est cap. 7, q. 5. De populi vestitu exstat preceptum. Num. 15, v. 58-59: *Loquere filiis Israel, et dices ad eos, ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas; quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, etc.* Illic tria insinuatur, primò quòd Judæi debeuerint in extremitate vestium seu palliorum gestare fimbrias. Hoc etiam fecit Christus, ut patet Lucæ 8, v. 44, ubi mulier hæmorrhœissa legitur teligisse fimbriam vestimenti Christi, et continuo sanata esse; 2° quòd super has fimbrias circumcirca debeuerint inducere et extendere filum, vel tæniam; seu vittam hyacinthinam ut hoc signo à Gentilibus distinguerentur; 3° quòd gestando et videndo hujusmodi fimbrias, debeuerint esse memores mandatorum Dei. Refert Hieron., in cap. 25 Matth., Judæos solitos esse acutissimas spinas inserere suis fimbriis, ut ambulantes, per carum puncturam, divinæ legis recordarentur. Utinam christiani sint tam solliciti circa memoriam mandatorum Dei!

CAPUT XVII.

DE REGIBUS VETERIS TESTAMENTI.

Hæctenus actum est de iis quæ spectant ad Synagoga et regimen ecclesiasticum veteris Testamenti. Nunc agendum de iis quæ concernunt regimen et politiam temporalem. Ac primò de iudicibus et regibus, qui in regimine temporali præfuerunt. De quibus hæc breviter discutienda sunt: 1ª Quæ fuerit differentia inter reges et iudices? 2ª Qui et quot fuerint iudices? 3ª Qui et quot fuerint reges? 4ª Qui fuerint boi, et qui mali reges? 5ª Quomodò creati fuerint reges? 6ª Quomodò inaugurati? 7ª Quomodò uncti? 8ª Quod fuerit officium regum? 9ª Quod jus in subditos? 10^a An potuerint habere plures uxores? 11^a An magnas

divitias? 12^a An copiosum equitatum? 13ª Quales fuerint ipsorum consilarii? 14ª Quid ex his omnibus disecere debeant reges et principes christiani?

Quæstio prima. — *Quæ fuerit differentia inter reges et iudices?* — Respublica Hebræorum ab exordio sui usque ad captivitem Babylonicam, variis modis fuit gubernata. 1^a Per Moysen in deserto. 2ª Per Josue in ingressu et divisione Terræ promissionis. 3ª Per iudices post divisionem terræ, usque ad Samuelem. 4ª Per reges, usque ad captivitem Babylonicam. Nunc quæstio est, quæ fuerit differentia inter iudices et reges? Resp.: Fuit triplex potissimum differentia. Primò, iudices erant principes populi, qui extraordinariè et necessitate à Deo suscitabantur, eo fine, ut populum à servitute et de manu hostium liberarent. Undè et salvatores dicti sunt. Judic. 2, v. 16: *Suscitavit Dominus iudices, qui liberarent eos de sustantium manibus.* Et cap. 5, v. 9: *Clamaverunt ad Dominum, qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos.* Et 2 Esdræ 9, v. 27.... *Deiisti eis salvatores, qui salvarent eos de manu hostium suorum.* Tametsi enim Deus fuerit primarius populi Salvator, 1 Reg. 14, v. 59, tamen iudices erant secundarii et subordinati, ut notat Aug. q. 18, super Judices. At verò reges, ut plurimum non excitabantur à Deo extraordinariè; sed multi, vel juro successione, vel electione, vel per vim et tyrannidem regnum occupabant, ut questione 5 videbimus. Nec eo duntaxat fine, ut liberarent populum à servitute hostium, sed ut illum, sive pacis, sive belli tempore, gubernarent. Secundo, iudices non succedebant sibi invicem immediatè, sed post intervallum temporis. Nam quando unus iudex, qui liberaverat populum ab unâ servitute, moriebatur, non succedebat alius, nisi populus, propter nova peccata, novâ servitute oppressus, peteret novum à Deo salvatorem, Judic. 5, v. 9, et cap. 4, v. 5. Undè fiebat aliquandò, ut per multos annos nullus omnimò esset iudex, v. g., post mortem Othonielis, qui fuit primus iudex, inter eos quorum fit mentio in libro Judicum, transierunt 18 anni antequam Aod, secundus iudex, à Deo suscitaretur. Nam populus nonnisi post tot annos afflictionis petivit à Deo liberari, Judic. 5, v. 14. At, mortuo uno rege, mox alius succedebat. Nam reges, ut dixi, non tantum belli et servitutis, sed etiam pacis tempore, gubernabant populum. Cerè Salomon 40 annis in summâ pace gubernavit; undè et rex pacificus appellatus est, 1 Paralip. 22, v. 9. Tertio, tempore iudicum, non tam ipsi iudices, quam Deus qui eos suscitabat, dicebantur regere populum. At tempore regum, reges ipsi censabantur gubernare. Nam cum populus, tempore Samueles, qui tunc erat iudex, non amplius vellet habere iudices, sed reges, dixit Dominus Samueli: *Non enim te obsecrant, sed me, ne regem super eos* (1 Reg. 8, v. 7); et Samuel populo: *Vos autem hodie projecistis Deum vestrum, qui solus salvavit vos de universis malis et tribulationibus vestris.* (Ibid. cap. 10, v. 19.) Et iterum: *Dixistis mihi: Nequaquam, sed rex imperabit nobis; cum Dominus Deus vester regnaret in vobis.* (Cap. 22, v. 12.) Ex quibus testimoniis constat, Deum re-

gnasse tempore iudicum; reges, tempore regum; et Judæos idcirco fuisse reprehensos, quòd non amplius vellet à Deo per iudices, sed à regibus, more gentium, gubernari. Quò etiam spectat illud Judic. 7, v. 18: *Quando peremerit tuba in manu meâ* (inquit Gedeon, iudex), *vos quoque per castrorum circuitum clangite et conclamate: Domino et Gedeoni!* Et ibid., v. 20: *Clamaveruntque: Gladius Domini et Gedeonis!* ubi Deo tribuitur primarium officium, iudici secundarium.

Quæstio II. — *Qui et quot fuerint iudices Hebræorum?* — In libro Judicum nomenclatur hi: Othoniel, ex tribu Judâ; Aod, ex tribu Benjamin; Sangar, filius Anath; Debhora, prophetissa, uxor Lapidoth; Barac, filius Abinoem; Gedeon, ex tribu Manasse; Abimelech, filius Gedeonis; Thola, ex tribu Issachar; Jair, Galaadites; Jephthæ, Abesan, Bethleemites; Abialon, Zabulonites; Abdon, Pharaathonites; Sanson, filius Manne, de tribu Dan. Hos secuti sunt Heli et Samuel, de quibus lib. 1 Regum.

Othoniel liberavit Israelitas de manu Chusan, regis Syriæ; Aod, de manu Eglon, regis Moabitarum; Sangar, de manu Philistinorum; Debhora et Barac (qui simul iudicârunt), de manu Jabin, regis Chanaan; Gedeon, de manu Madianitarum et Amalecitarum; Jephthæ defendit illos contra Ammonitas; Sanson contra Philistæos, Abimelech non tam fuit iudex, quam tyrannus, quia vi principatum invasit, interfectis septuaginta fratribus suis, excepto Joatham, qui solus evasit. Thola, Jair, Abesan, Abialon, Abdon, fuerunt quidem iudices; sed à quibus hostibus defenderint Israeliam, non constat ex libro Judicum.

De plerisque narratur aliquid speciale in lib. Jud. De Aod: *Utrique manu pro dextera utebatur*, cap. 5, v. 15. De Sangar: *Percussit de Philistinis sexcentos viros vomere*, cap. 5, v. 51. De Jair: *Habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, et principes triginta civitatum*, cap. 10, v. 4. De Abesan: *Habuit triginta filios et totidem filias*, cap. 12, v. 9. De Abdon: *Habuit quadraginta filios, et triginta ex eis nepotes*, cap. 12, vers. 14. Plura de Gedeone, Jephthæ et Sansone; et quidem de Gedeone hæc potissimum: Ab Angelo vocatus, ut liberaret populum de manu Madianitarum, petivit duo miracula pro confirmatione sue vocacionis: unum, ut, posito vellere in sicca arca, ros matutinus madefaceret vellus, et non aream; alterum, ut madefaceret aream, et non vellus: utrumque factum. Antè pugnam obtulit Deo sacrificium, igne de petra miraculose erumpente, et sacrificium consumente. Destruxit aram Baal, et edificavit altare Domino. Ex omni populo assumpsit trecentos tantum viros pro bello contra Madianitas. Ex alteris sonavit, et somni interpretatione intellexit se fore victorem. Mox ipse, et trecenti viri cum eo creperunt buccinis clangere, et confringere lagenas in circuitu castrorum hostilium, clamantes: *Gladius Domini et Gedeonis!* Hostes territi sulitiquò fugerunt, et plerique propriis gladiis perierunt; reliqui à Gedeone fugati et interfecti sunt, Judic., cap. 6, et deobus seq. De Jephthæ seq.: *Fuit filius meretricis; eiecit est à fratribus tanquam*